
УДК 811.161.2'35

Любомир Сегін

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ

УКРАЇНЬСЬКА ПУНКТУАЦІЯ: ЗДОБУТКИ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ ОПИСУ ТА КОДИФІКАЦІЇ

У статті окреслено та схарактеризовано основні періоди розвитку української пунктуації як окремої галузі українського мовознавства, становлення її наукового апарату, проаналізовано найважливіші проблеми сучасної пунктуації крізь призму її здобутків, окреслено перспективи розвитку цієї лінгвістичної галузі, узагальнено напрацювання мовознавців. Зазначено активізацію уваги мовознавців до теоретичних питань української пунктуації в період кін. ХХ — на поч. ХХІ ст., протягом якого описано основні етапи розвитку української пунктуації, розкрито суть її теоретичних принципів, докладно проаналізовано систему розділових знаків, їхні функції та накреслено ознаки класифікації, введено і зроблено спроби подати дефініції низки нових пунктуаційних понять. Наголошено на потребі скрупульозного аналізу й опису пунктуаційного оформлення сучасних текстів.

Ключові слова: пунктуація, пунктуаційна система, розділові знаки, періоди становлення української пунктуації, принципи пунктуації, правила пунктуації.

Протягом тривалого часу теорія пунктуації залишалася на периферії інтересів як радянського, так і українського мовознавства. Тому слова А.Б. Шапіро, що і до сьогодні в нас не існує теорії пунктуації, яка відповідала б загальному розвитку нашої науки про мову, написані в середині ХХ ст., не втратили й нині своєї актуальності.

Традиційно батьком пунктуації вважають давньогрецького математика Аристофана Візантійського, що впорядкував першу систему розділових знаків, до якої входили три знаки. Поняття «пунктуація» у європейській писемності з'являється в XV ст.

Витоки української пунктуації сягають періоду Київської Русі, коли виникла потреба в писемності. З давнім

© Л.В. СЕГІН, 2018

уставом слов'яни успадкували традиції давньогрецької пунктуації і перенесли їх у свої рукописні твори. У той час у рукописах IX — X ст. зазвичай використовували такі розділові знаки: крапка внизу, посередині і вгорі рядка (·'); двокрапка (:) у значенні крапки чи крапки з комою.

Кінець уривка чи якоїсь закінченої частини позначали грубою крапкою (·), хрестиком (+), чотирма крапками (::), трьома крапками (..) та складеними знаками на зразок (::—) чи (:—) тощо [24: 11].

Становлення української пунктуації починається у XVI — XVII ст., коли виникли відповідні потреби. Виокремленню цієї особливої царини лінгвістичних знань сприяв розвиток книгодрукування, а також активізація уваги з боку мовознавців до проблем нових явищ у мові. Перші спроби осмислення української пунктуації пов'язані з іменами Лаврентія Зизанія та Мелетія Смотрицького. В обох староукраїнських граматиках з'являються глави про розділові знаки: «О точках» у граматиці Лаврентія Зизанія (див. Таблицю 1) та «О препинаниях строчних» у граматиці Мелетія Смотрицького (див. Таблицю 2).

У першій — шість розділових знаків [20].

У другій — десять [19].

У лінгвістичній літературі констатують, що пунктуаційне оформлення перших граматик і словників цього періоду в кожного автора своє.

Упродовж XVIII — XIX ст. на українську пунктуацію, за словами І.С. Савченко, мали сильний вплив традиції російського письма (реформи

Таблиця 1. Розділові знаки в граматиці Лаврентія Зизанія

Назва знаку	Розділовий знак
Двосрочия	:
Запятая	,
Подстолия	;
Сроки	. (Менша крапки і вживали всередині речення)
Съединитная	—
Точка	.

Таблиця 2. Розділові знаки в граматиці Мелетія Смотрицького

Назва знаку	Розділовий знак
Вместная	[ ]
Вопросная	;
Двоеточие	:
Единитная	«
Запятая	,
Отложная	( )
Разъятная	⸘
Точка	.
Удивная	!
Черта	/

Таблиця 3. Джерела першої фіксації розділових знаків

Розділові знаки	Джерело
Три крапки	«Енеїда» І. Котляревського
Лапки	У творах І. Котляревського
Тире	«Енеїда» І. Котляревського

Петра І, заборона друкувати українські книги, швидка інтеграція системи розділових знаків М. Ломоносова) [24: 14]. Мовознавці зазначають, що в цей період важливу роль у закладанні українських пунктуаційних традицій відіграли майстри художнього слова, зокрема І. Котляревський і Т. Шевченко, які закріплюють традиційні розділові знаки або надають їм нового стилістичного навантаження та вперше вживають окремі розділові знаки.

У період розбудови та нормалізації української мови важливими чинниками введення нових розділових знаків були інтуїція й авторитетність автора та суспільна потреба в них. Щодо остаточного сформування системи розділових знаків в українській мові, то в лінгвістичній літературі існують різні думки. Одні мовознавці вважають, що система української пунктуації в основних своїх вимірах склалася на період формування основ літературної мови, приблизно до XVIII ст., оскільки на той час книжки й рукописи вже фіксують більшість розділових знаків (крапку, двокрапку, кому, крапку з комою, знак питання, знак оклику, дужки) та спостерігається вільне вживання нових розділових знаків (тире, лапок і трьох крапок) [11: 539; 4: 540], на думку інших, це відбувається лише в кінці XIX ст. [9: 10; 12: 13]. За словами Н. Андрощук, процеси остаточного становлення пунктуаційної системи припадають на XX ст. [1: 6].

Наступний важливий етап у становленні пунктуаційних норм розпочався в першій третині XX ст. Українські мовознавці посилили увагу як до теоретичного осмислення, так і до напрацювань практичного вживання розділових знаків. Спроби теоретичного обґрунтування пунктуації в українському мовознавстві цього періоду знаходимо в «Граматичі руської мови» С. Смаль-Стоцького і Ф. Гартнера: перепинанє (пунктуація), кропка (.), питайник (?), окличник (!), запинка (,), середник (;), двокропка (:),

Таблиця 4. Автори термінів із пунктуації

Термін	Автор
Розділові знаки	О.Й. Партицький
Крапка	П.М. Дячан
Знак питання	П.М. Дячан
Кома	Т.Г. Шевченко
Знак оклику	П.Ф. Залозний
Двокрапка	П.М. Дячан
Непряма мова	Український правопис 1926 р. (проект)

павза (—), скобки (дужки), знаки наведення (лапки) [27] та в «Граматичі української мови» В.І. Сімовича, у якій автор подає власні терміни, етимологію, використовує 11 розділових знаків: точка (звана подекуди ще крапкою); запинка, або з грецької кома; середник, або точка із запинкою; двочка, або двокрапка; питайник (?); викличник (!); пружка (чужа назва: павза); точки (...); наводні знаки, або лапки; дужки; розділка (—) [25: 448] і зосереджує увагу на окремих моментах уживання розділових знаків. Проблеми в навчанні грамотності школярів, ведення діловодства спонукають науковців взятися за укладання правил українського правопису загалом і пунктуації зокрема. У «Найголовніших правилах українського правопису», виданих 1921 р. АН України, розділу про пунктуацію не було. Питання унормування правопису знову порушили 1925 р. О.Н. Синявський очолював підкомісію з укладання правил пунктуації під час унормування «Українського правопису» 1928 р., (затверджено 1928 р.), де вперше виокремлено розділ правил вживання розділових знаків, який називався «Пунктуація та інші помічні при алфаветі знаки й норми уживання їх». Цей період надзвичайно важливий в історії української пунктуації, оскільки означився утвердженням термінології, адже з усіх термінів та напрацювань правил, що було запропоновано, потрібно було врахувати те, що вже усталилося, вловити тенденції розвитку мови та обрати один варіант і проголосити нормою.

На думку Ю.В. Шевельова, заслугою О.Н. Синявського було те, що він підійшов до надбань і пропозицій критично, із перспектив розвитку літературної мови [31: 14 — 15]. Усе це сприяло підвищенню інтересу українських мовознавців до проблем пунктуації. Зокрема, уперше виходять друком праці [8; 16; 18; 22], які значно просунули вперед опрацювання теоретичних засад української пунктуації і сприяли засвоєнню практичних навиків у вживанні розділових знаків [2: 98].

Не менш важливий етап у становленні пунктуаційних норм припадає і на період 40 — 80 рр. ХХ ст. У Правописі 1946 р. збільшено кількість правил та докладніше їх подано, додано новий розділ «Розділові знаки при прямій мові». Нововведення з пунктуації в «Українському правописі» 1960 і 1997 рр. фахово проаналізовано у працях В.М. Русанівського, А.А. Москаленка та А.А. Бурячка [23; 16; 5]. Упродовж радянського періоду вийшли друком спеціальні праці Л.А. Булаховського та А.А. Москаленка [3; 17]. Пунктуаційним студіям з опрацювання правил вживання розділових знаків присвячені численні статті Н.І. Тоцької [25: 106, 119, 126], яка тематично згрупувала правила вживання розділових знаків за їхніми структурними властивостями, застосувала їх у межах синтаксичних одиниць різних рівнів, у конкретних лінгвістичних умовах (напр., розділові знаки при однорідних членах речення, розділові знаки при вставних словах, словосполученнях і реченнях, розділові знаки при звертаннях, вигуках, питальних, окличних, стверджувальних та заперечних словах тощо [10]), а також публікації І.К. Кучеренка, С.Я. Єрмоленко, В.Я. Мельничайка, В.В. Жайворонка, Г.О. Козачук, М.М. Пешак, І.П. Ющука та ін.

[25: 86, 115, 130, 138, 155]. Проте не всі питання вдалося охопити тоді фаховими дослідженнями. Так, наприклад, недостатньо уваги було приділено теоретичним питанням української пунктуації.

Наступний етап теоретичної думки щодо пунктуації припадає на останнє десятиліття ХХ ст. та на початок ХХІ ст. Цей період означений активнішою увагою мовознавців до проблем української пунктуації. За цей час захищено дисертаційне дослідження в українському мовознавстві на тему «Розділові знаки як текстотворчі одиниці (автоматизація аналізу та редагування у науковому тексті)» [13], усе частіше українську пунктуацію розглядають складовою частиною граматики [11; 32 та ін.]. Опубліковано низку посібників із пунктуації з теоретичними розділами [9; 24; 12], посібники-практикуми, частина з яких з уточненими і доповненими правилами (Н.І. Тоцька, І.П. Ющук, Є.М. Ткаченко, І.С. Савченко та Л.В. Шитик, І.В. Козленко, М.Г. Яцимирівська, С.Т. Шабат-Савка, О.В. Максим'юк, Н.О. Шатілова, Т.С. Бакіна, О.П. Глазова та ін.). Укладено хрестоматію (Л.В. Сегін) та збірник диктантів із пунктуації (В.В. Власенко, Л.М. Міненко). Важливим здобутком кінця ХХ — початку ХХІ ст. є опрацювання теоретичних питань української пунктуації. У зазначений період детально описано основні етапи розвитку української пунктуації, розкрито суть її теоретичних принципів, докладно проаналізовано систему розділових знаків, їхні функції та накреслено ознаки класифікації (за способом уживання, функцією, повторюваністю, відповідністю пунктуаційним нормам, здатністю мати пунктуаційний варіант, структурою), введено і зроблено спроби подати дефініції ряду нових пунктуаційних понять (пунктограма, пунктуаційна ситуація, пунктуаційне правило, нерегламентована пунктуація, авторські розділові знаки та ін.). Проте необхідно, щоб термінологічний апарат пунктуації був краще представлений як кількісно, так і якісно в енциклопедії української мови [28]. Доводиться констатувати, що в сучасних монографіях, підручниках, навчальних посібниках із пунктуації в запропонованих класифікаціях немає єдиного підходу щодо виділення типів розділових знаків за функцією, існує термінологічна невпорядкованість, хоч самі мовознавці свідомі того, що проблема класифікації розділових знаків є однією з найскладніших [24: 26]. Напр., за цією ознакою виділяють роздільні та видільні розділові знаки [32: 383; 24: 29], віддільні та відокремлювальні [12: 14], відокремлювальні та видільні [11: 547], розділювальні та відділювальні [22: 297], роздільні та видільні, а в межах роздільних — віддільні та відокремлювальні [9: 7 — 8]. Принагідно зауважимо, що найгрунтовніше класифікацію розділових знаків за різними ознаками представлено в посібнику І.С. Савченко [24: 24 — 32].

У процесі осмислення попередніх здобутків української пунктуації й аналізу етапів її розвитку цілком логічно постає питання і про сучасний її стан. Як бачимо, пунктуація була об'єктом зацікавлення не одного покоління мовознавців, у попередні роки закладено міцні підвалини цієї науки. Насамперед це вибудована і стабілізована система правил вживання розділових знаків, а також ті теоретичні основи й узагальнення, на

які спиратимуться нові покоління мовознавців. Тому можна з упевненістю констатувати, що українська пунктуація як окрема галузь лінгвістичних знань має свою історію, свій науковий апарат та перспективи розвитку.

Нині все частіше мовознавці схиляються до думки, що пунктуацію слід розглядати у трьох аспектах:

- 1) система графічних позаалфавітних знаків, головним призначенням яких є графічна організація і членування писемного тексту;
- 2) історично сформована система правил, кодифікованих норм пунктуаційного оформлення писемного тексту;
- 3) розділ мовознавства, який вивчає закономірності використання розділових знаків, їхні функції та досліджує особливості пунктуації як цілісної системи [11: 535; 9: 4].

Справедливою є констатація того, що здебільшого пунктуацію зраховують до правописних норм, залишаючи її вивчення поза граматикую. Водночас чимало українських вчених розглядають пунктуацію в розділі «Синтаксис» (В.І. Сімович, А.П. Загнітко, К.Ф. Шульжук, В.М. Ожоган та ін.). Слушною є думка А.П. Загнітка, що неспіввіднесення з граматичними нормами всієї сукупності розділових знаків зумовлює відсутність єдиної теорії, здатної пояснити суперечливі факти сучасної практики, брак єдиних теоретично виважених і надійних критеріїв оцінювання таких фактів. Панування поглядів на пунктуацію як на сукупність правил, за словами автора, призводить до того, що основна увага лінгвістів, які працюють у цій галузі, спрямована більшою мірою на самі правила, ніж на регульовані явища [11: 534 — 535].

Як відомо, основне призначення пунктуації — графічна організація і членування тексту з урахуванням його синтаксичних, смислових та інтонаційних особливостей. Відповідно пунктуація дотримується певних принципів. Серед мовознавців немає одностайності щодо принципів української пунктуації. Як справедливо зазначає Н.В. Гуйванюк, одні мовознавці бачать в її основі інтонаційний принцип, інші — синтаксичний, треті — смисловий [9: 18]. У сучасній лінгвістиці спостерігається спроба уніфікувати вчення про принципи української пунктуації. У результаті намітилося кілька шляхів:

1. Одні лінгвісти виходять із розуміння того, що речення є структурно-семантичною та інтонаційною єдністю, однак, залежно від умов реалізації речення в усному мовленні, на письмі ми керуємося певними принципами відповідно до його внутрішньої організації та зовнішнього оформлення. На цій підставі мовознавці вважають, що українська пунктуація об'єднує в своїй основі два принципи: внутрішній (синтаксично-смисловий) та зовнішній (інтонаційний, або ритмомелодійний) [7: 320].

2. Інші — орієнтуються на будову речення чи цілого тексту, семантико-синтаксичні відношення між членами речення і частинами речення та ритмомелодійні основи зв'язного мовлення. На цій основі лінгвісти виділяють три принципи української пунктуації, по-різному називаючи їх: структурний, смисловий, ритмомелодійний (інтонаційний) [11: 546; 33:

380 — 382; 12: 14 — 15], логічний, або смисловий, граматичний, точніше синтаксичний та інтонаційний [4: 540], логіко-граматичний, синтаксично-смисловий та інтонаційний, або ритмомелодійний [9: 21 — 22].

3. Треті пропонують переглянути концепцію принципів української пунктуації і при їх виділенні враховувати не тільки структурні особливості речення й тексту та семантико-синтаксичні відношення, але й брати до уваги деякі типологічні ознаки розділових знаків, а саме: 1) відповідність їх загальноприйнятим пунктуаційним нормам (нормативні та індивідуально-авторські) і 2) у межах нормативних здатність мати варіанти (безваріантні й варіантні). На цій підставі пропонують виділяти такі принципи вживання розділових знаків: структурний, структурно-семантичний і функціонально-стилістичний [24: 40 — 41]. За такого підходу суть структурного принципу полягає в тому, що розділові знаки вживають залежно від будови речення чи цілого тексту. За цим принципом ставлять нормативні безваріантні знаки, напр., кома при однорідних членах речення. Структурно-семантичний принцип передбачає застосування тих знаків пунктуації, що можуть мати пунктуаційні варіанти чи бути факультативними. При цьому, крім структурних особливостей речення чи тексту, беруть до уваги також окремі семантичні характеристики, наприклад, тире між підметом і присудком, вираженим особовим займенником. Функціонально-стилістичним принципом умотивовується постановка індивідуально-авторських розділових знаків, що увиразнюють зміст речення, надаючи йому певного стилістичного забарвлення, підкреслюють індивідуальну манеру письма авторів. На думку Н.В. Гуйванюк, виділення структурного, структурно-семантичного та функціонально-стилістичного принципів української пунктуації — це спроба поновому обґрунтувати постановку в реченні чи тексті розділових знаків, зокрема нормативних варіантних та індивідуально-авторських; умотивувати авторський задум шляхом аналізу вжитих ним знаків пунктуації [9: 21]. У межах цього підходу іноді виділяють чотири принципи: структурно-синтаксичний, семантичний (змістовий), інтонаційний та функційно-експресивний [30: 10]. Під час аналізу принципів пунктуації автори досить часто обмежуються констатацією їхньої взаємодії, недостатньо розкриваючи особливості останньої.

Важливою на сьогодні проблемою є й удосконалення, і розширення правил вживання розділових знаків. При обговоренні проектів правопису в колі науковців і освітян та на сторінках періодичних видань звучать різні пропозиції з цього приводу, особливо наголошують на складних випадках пунктуації, напр., у сучасній пунктуаційній системі немає чіткості щодо розділового знака «кома і тире» — це єдиний розділовий знак чи поєднання двох знаків коми і тире? Очевидно, що це може бути і перший, і другий варіант. У випадку, коли це єдиний розділовий знак, то аналогічно до інших розділових знаків доцільно виокремити і правила його вживання [12: 223]. Окремі правила «Українського правопису» пропонують оновити, зокрема, правило, подане у примітці 2 «У питальних

реченнях з однорідними членами знак питання можна ставити після кожного однорідного члена з метою розчленування питання» [29: 153]. Напр.: *Чи, може, мертвим мариться і кров? і боротьба?* (П. Тичина), на думку частини мовознавців, є архаїчним, природнішим на місці знака питання була б кома, а питальний характер фрази передавав би знак питання в кінці речення [9: 15 — 16]. Зазначеними прикладами такі випадки, що потребують уточнення, спрощення, осучаснення, не вичерпуються. Водночас спостереження пунктуаційного оформлення сучасних текстів дає можливість говорити про нові тенденції, зміни у вживанні, збагаченні кількості розділових знаків, розширенні або звуженні їхніх функцій, що пояснюють, з одного боку, загальномовною тенденцією до підвищеної експресивності, яка спричинила зміни в ритмомелодиці, тенденцією до стислості, лаконічності, динамічності фрази у поєднанні зі збільшенням інформаційного навантаження висловлень [6: 248; 9: 12], а з іншого, — дещо вільним поведженням авторів із регламентованими правописом правилами пунктуації, якими нехтують, що засвідчує творчість молодих поетів [30: 26]. На сьогодні проблема опису й аналізу пунктуаційного оформлення сучасних текстів потребує скрупульозного та ретельного опрацювання, а відповідно ця мовознавча ділянка залишається перспективною. Має рацію й В.І. Критська, наголошуючи на необхідності перегляду пунктуаційних правил на нових теоретичних засадах і на узагальненнях великого матеріалу текстів різних стилів [14: 94, 98]. Усебічний аналіз пунктуаційного оформлення текстів різних стилів дасть змогу виробити сучасну концепцію української пунктуації.

Проблеми, щодо яких тривають дискусії, частково враховано в новому проекті «Українського правопису», представленому громадськості для обговорення. Наші спостереження не претендують на вичерпний аналіз змін, а є радше низкою зауважень. Назву розділу чинного правопису «Найголовніші правила пунктуації» змінено на «Правила вживання розділових знаків», оскільки його значно розширено (з 35 сторінок до 51). Назви дев'яти підрозділів залишено без суттєвих змін. Підрозділ 10 чинного правопису **Розділові знаки при прямій мові** змінено на **Розділові знаки при прямій мові та при оформленні цитат**. Крім цього, виокремлено три нові підрозділи: **Комбіноване вживання розділових знаків**, **Скісна риска** та **Правила рубрикації тексту і розділові знаки при оформленні пунктів переліку**. Заслуговують схвалення введені до нової редакції «Українського правопису» такі зміни:

- 1) виокремлення нових підрозділів пунктуації;
- 2) переформулювання, доповнення, уточнення чинних правил уживання розділових знаків, розширення ілюстративного матеріалу тощо;
- 3) уведення до підрозділів нових пунктів (напр. у підрозділі **Лапки** запропоновано нове правило щодо вживання внутрішніх і зовнішніх лапок, якщо в цитованому тексті або прямій мові є інші цитування («*Це мій «Кобзар»*», — *сказав він*); подано рекомендації щодо вживання круглих, квадратних і ламаних дужок та ін.), приміток (до пункту 11 у підрозділі

Кома додано примітку 1, де виділено 7 груп вставних слів і конструкцій (за семантикою) та ін.

Водночас варто було б, на нашу думку, у проєкті правопису на с. 166 до переліку розділових знаків, які використовують в українській пунктуації, увести й **абзац** та окреслити правила його вживання. Напрацювання мовознавців дають підстави виокремити такі правила вживання абзацу:

1) коли абзац є суто формальним засобом розмежування реплік різних осіб у діалогічному мовленні, напр.: *Посадили вони його за стіл, нагодували, напоїли... А тоді чоловік і питається:*

— Скажіть мені, дідусю, з чого це у вас рана на грудях?

— А це, — каже, — така в мене рана, що від неї мені скоро смерть буде.

— Оце лихо! — каже жінка. — І нема на неї ніяких ліків?

— Є, — каже дід, — та тільки ніхто тих ліків не дасть, хоч кожен може (Укр. нар. казка);

2) в офіційно-ділових документах для чіткого виділення деталей; при наявності синтаксично однорідних і тематично зв'язаних компонентів, які забезпечують послідовне розкриття загальної теми, напр.: *Міністерству освіти і науки визначити і подати Кабінетові Міністрів України:*

з урахуванням пропозицій центральних органів виконавчої влади і вищих навчальних закладів перелік спеціальностей для підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста — до 1 травня 2007 р.;

з урахуванням пропозицій центральних органів виконавчої влади і вищих навчальних закладів перелік спеціальностей для підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем магістра — до 1 листопада 2007 р.;

за погодженням з Міністерством праці та соціальної політики перелік кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра — до 1 березня 2008 року (3 Постанови Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006 р. № 1719);

3) коли абзац членує текст на логіко-змістові частини, тобто абзаци відбивають перехід від однієї теми до іншої (перші речення абзаців формулюють нову думку, а наступні — конкретизують або розвивають їх зміст; якщо об'єднати перші речення абзаців, то вийде короткий переказ основного змісту);

4) коли абзац виконує акцентно-видільну функцію (особливо ефективний прийом поділу на абзаци повторювальних синтаксичних конструкцій; однаковий початок кожного із наступного абзаців створює ритм), напр.:

Люблю тебе, глибокий саде мій!
Люблю плодів нестигливе гойдання.
Легку печальність і ясне чекання
Твоїх думок зелених в вітровій.
Люблю сердечну землю під тобою,
Лопати, схилені на стовбури твої,
І сизий гній люблю під лободою,
І білих сіл замислені гаї.

(М. Вінграновський)

Сподіваємося, що під час обговорення запропонованого проекту «Українського правопису» мовознавці висловлять свої думки, скрупульозно проаналізують доповнення, зроблять зауваження, які будуть враховані в остаточній редакції.

Отже, пунктуація як важливий складник української граматики потребує нового, якнайповнішого опису, який би узагальнив і поглибив напрацювання сучасних мовознавців, а як складник правопису — уважного перегляду, доповнення, уточнення й оновлення відповідно до реального стану мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрушук Н. Формування пунктуаційної системи сучасної української мови та її відображення в правописних джерелах. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2013. № 22. С. 3 — 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnuflm_2013_22_3 (дата звернення: 10.07.2018).
2. Бевзенко С.П. Історія українського мовознавства. *Історія вивчення української мови: навч. посібник для студ. педінститутів*. Київ, 1991.
3. Булаховський Л.А. Українська пунктуація. Розділові знаки. Львів, 1947.
4. Бурячок А.А. Пунктуація. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ, 2004. С. 540 — 541.
5. Бурячок А.А. Що змінилося в «Українському правописі»? Київ, 1997.
6. Валгина Н.С. Некоторые тенденции в современной русской пунктуации. *Валгина Н.С. Активные процессы в современном русском языке: учебное пособие для студентов вузов*. Москва, 2001. С. 239 — 286.
7. Волох О.Т., Чемерисов М.Т., Чернов Є.І. Сучасна українська літературна мова. Київ, 1989.
8. Груньський М., Мироненко М. Розділові знаки. Харків, 1930.
9. Гуйванюк Н.В., Максим'юк О.В., Китар Ф.Д., Вандишева К.В. Основи пунктуації: навчальний посібник. Чернівці, 2002.
10. Довідник з українського правопису. Київ, 1984. С. 100 — 135.
11. Загнітко А.П. Теоретична граMATика української мови: синтаксис: монографія. Донецьк, 2001.
12. Козленко І.В. Українська пунктуація: навч. посібник. Київ, 2009.
13. Критская В.И. Знаки препинания как текстообразующие единицы (автоматизация анализа и редактирования в научном тексте): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. Київ, 1991.
14. Критська В. Теоретичні засади пунктуації (до питання про новий правопис). *Українське мовознавство: міжвідомч. наук. зб.* Київ, 2003. Вип. 25. С. 94 — 98.
15. Курдиновський В. Розділові знаки в українській мові. Харків, 1931.
16. Москаленко А.А. Історія українського правопису (радянський період). Одеса, 1968.
17. Москаленко А.А. Нарис історії української пунктуаційної термінології. Одеса, 1959.
18. Неутрієвський І. Найголовніші правила пунктуації в українській мові. Розділові знаки. Харків, 1930.
19. Німчук В.В. ГраMATика М. Смотрицького — перлина давнього мовознавства. URL: <http://litopys.org.ua/smotrgram/sm01.htm> (дата звернення: 10.07.2018).
20. Німчук В.В. Систематичний підручник церковнослов'янської мови «ГраMATика словенска» Л. Зизанія. URL: <http://litopys.org.ua/zyzgram/zy01.htm> (дата звернення: 10.07.2018).
21. Огієнко І.І. Нариси з історії українського мови: система українського правопису. Варшава, 1927.
22. Ожоган В. Синтаксис української мови: навчальний посібник. Київ, 2009.
23. Русанівський В.М. Нове в українському правописі. Київ, 1962.
24. Савченко І.С. Пунктуація сучасної української мови. Черкаси, 2008.
25. Сегін Л.В. Українська пунктуація: хрестоматія. Слов'янськ, 2011.
26. Сімович В. ГраMATика української мови для самонавчання та в допомогу шкільній науці. Київ — Ляйпціг, 1919.

27. Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф. Граматика руської мови. Відень, 1914.
28. Українська мова. Енциклопедія. Київ, 2007.
29. Український правопис НАН України. Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні, Інститут української мови. Київ, 2015.
30. Шабат-Савка С.Т., Максим'юк О.В., Шатілова Н.О. Пунктуація української мови: навчальний посібник. Чернівці, 2016.
31. Шевельов Ю.В. Портрети українських мовознавців. Київ, 2002.
32. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ, 2010.

REFERENCES

1. Androshchuk, N. (2013). Formation of Modern Ukrainian Punctuation System and its representation in orthographical sources. *Scientific Bulletin of L. Ukrainka East Ukrainian National University. Philological Sciences. Linguistics*, 22, 3 — 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnuflm_2013_22_3 (Accessed 10.07.2018).
2. Bevenko, S.P. (1991). History of Ukrainian Linguistics. *History of the Ukrainian Language Studies: tutorial for students of teaching training universities*. Kyiv (in Ukr.).
3. Bulakhovskiy, L.A. (1947). Ukrainian Punctuation. Punctuation Marks. Lviv (in Ukr.).
4. Buriachok, A.A. (2004). Punctuation. *The Ukrainian Language. Encyclopedia*. P. 540 — 541. Kyiv (in Ukr.).
5. Buriachok, A.A. (1997). What has changed in “The Ukrainian orthography”? Kyiv (in Ukr.).
6. Valgina, N.S. (2001). Some Tendencies in Modern Russian Punctuation. Valgina, N.S. *Active Processes in Modern Russian: tutorial for university students*. P. 239 — 286. Moscow (in Rus.).
7. Volokh, O.T., Chemerysov M.T., Chernov Ye.I. (1989). Modern Ukrainian Literary Language. Kyiv (in Ukr.).
8. Hrunskiy, M., Myronenko, M. (1930). Punctuation Marks. Kharkiv (in Ukr.).
9. Huivaniuk, N.V., Maksymiuk, O.V., Kytar, F.D., Vandysheva, K.V. (2002). Fundamentals of Punctuation. Chernivtsi (in Ukr.).
10. A Guide to the Ukrainian Orthography. (1984). P. 100 — 135. Kyiv (in Ukr.).
11. Zahnitko, A.P. (2001). Theoretical Grammar of the Ukrainian Language: Syntax: monograph. Donetsk (in Ukr.).
12. Kozlenko, I.V. (2009). Ukrainian Punctuation: tutorial. Kyiv (in Ukr.).
13. Krytskaia, V.Y. (1991). Punctuation Marks as text forming units (automation of analyzing and wording a scientific text): thesis abstract... candidate of philological sciences: 10.02.19. Kyiv (in Rus.).
14. Krytska, V. (2003). Theoretical grounds of Punctuation (to the issue of new orthography). *Ukrainian Linguistics: interdepartment scientific collection*, 25, 94 — 98. Kyiv (in Ukr.).
15. Kurdynovskiy, V. (1931). Punctuation Marks in the Ukrainian Language. Kharkiv (in Ukr.).
16. Moskalenko, A.A. (1968). History of Ukrainian Orthography (Soviet Period). Odesa (in Ukr.).
17. Moskalenko, A.A. (1959). Outlines of History of Ukrainian Punctuation Terminology. Odesa (in Ukr.).
18. Neutriievskiy, I. (1930). Principal Rules of Ukrainian Punctuation. Punctuation Marks. Kharkiv (in Ukr.).
19. Nimchuk, V.V. (2018). Grammar by M. Smotrytsky — a pearl of ancient linguistics. URL: <http://litopys.org.ua/smotrgram/sm01.htm> (Accessed 10.07.2018).
20. Nimchuk, V.V. (2018). Systematic Textbook of the Church Slavonic Language “Slavonic Grammar” by L. Zyzaniia. URL: <http://litopys.org.ua/zyzgram/zy01.htm> (Accessed 10.07.2018).
21. Ohiienko, I.I. (1927). Outlines of history of the Ukrainian Language: the System of Ukrainian Orthography. Warsaw (in Ukr.).
22. Ozhohan, V. (2009). Syntaxes of the Ukrainian Language: tutorial. Kyiv (in Ukr.).
23. Rusanivskiy, V.M. (1962). New in the Ukrainian Orthography. Kyiv (in Ukr.).
24. Savchenko, I.S. (2008). Punctuation of Modern Ukrainian Language. Cherkasy (in Ukr.).
25. Sehin, L. (2011). Ukrainian Punctuation Reading Book. Sloviansk (in Ukr.).
26. Simovych, V. (1919). Ukrainian Grammar Manual for Self-Tuition. Kyiv — Leipzig (in Ukr.).

27. Smal-Stotskyi, S., Hartner, F. (1914). Russian Grammar. Vienna (in Ukr.).
28. The Ukrainian Language. Encyclopedia. (2007). Kyiv (in Ukr.).
29. Ukrainian Orthography NAS Ukraine. (2015). Potebnia Institute of Linguistics. Kyiv (in Ukr.).
30. Shabat-Savka, S.T., Maksymiuk, O.V., Shatilova N.O. (2016). Ukrainian Punctuation: tutorial. Chernivtsi (in Ukr.).
31. Shevelov, Yu.V. (2002). Ukrainian Linguists' Portraits. Kyiv (in Ukr.).
32. Shulzhuk, K.F. (2010). The Syntax of the Ukrainian Language: textbook. Kyiv (in Ukr.).

Статтю отримано 19.09.2018

Liubomyr Sehin

Donbas state Teacher Training university, Sloviansk

UKRAINIAN PUNCTUATION: ACHIEVEMENTS, PROBLEMS, PERSPECTIVES IN SPECIFICATION AND CODIFICATION

The article, considering the preliminary research works in linguistics, circumscribes the origin of Ukrainian punctuation, analyzes necessary conditions for its development, determines and characterizes the principal periods of Ukrainian punctuation as a separate field of Ukrainian linguistics starting with the ancient times and up to contemporaneity, names the linguists who tried to give theoretical grounds of punctuation in Ukrainian linguistics; defines the most significant problems of modern punctuation considering the preliminary achievements, sketches the perspectives of this linguistic field, generalizes the scientists' assertions in different issues. The author indicates that the issue of Ukrainian punctuation has been activated since the end of the XX-th ct.: the main further steps of Ukrainian punctuation development have been sketched; the essential theoretical principles of punctuation have been revealed; the system of punctuation marks, their functions and the principles of classification (according to their direction of use, their function, repeatability, their correspondence to the punctuation rules, their ability to have a punctuation variant, their structure) have been thoroughly analyzed; attempts to define some new punctuation notions have been done. The productive work of scientists of different generations has resulted not only in a stable system of rules for using punctuation marks but in the theoretical grounds and generalizations which will make up the ground for further researches. The author draws attention to the necessity of the analysis and description of punctuation in modern texts. Having analyzed the modern state of punctuation the author has come to a conclusion that punctuation, being an essential part of Ukrainian grammar, requires a new, accurate and the most complete definition which will enable to generalize and extend modern linguistic researches and being a component of orthography it requires a thorough review, completion, specification and renovation in accordance to the real state of the language.

Keywords: *punctuation, punctuation system, punctuation marks, periods of Ukrainian punctuation evolution, principles of punctuation, punctuation rules.*